

VARIACE BIOMOCI V LIFESTYLOVÉM DISKURZU

// Variations of Biopower in Lifestyle Discourse

Johana Kotišová

Masarykova univerzita, Brno

ABSTRACT

The paper is concerned with circulation of biopower in a printed media discourse; it is based on a study, which theoretically builds on Michel Foucault's approach to power as an omnipresent, polymorph and dynamic relation between energies, on a notion of socially constructive character of media representation and on an idea of human bodily existence not only as an individual, biological, but also as social and political phenomenon. Through the use of discourse analysis of four lifestyle periodicals' articles covering corporeality, the paper investigates displays of biopower – a power over life and body – within the involved discourse strategies of media representation of corporeality. Research findings depict media as a disciplinary apparatus of society, quasi particular kind of disciplinary institution touching the domain of corporeality. Textually constructed lifestyle magazines consumers' activity – self-discipline and truth-telling, leading to normalization of their corporeality and satisfying disciplinary power, turns out to be the key process in the course of performing biopower. The study also confirms a strong position of expert knowledge, or inter-connection of media and biomedicine discourse.

KEYWORDS

biopower – corporeality – media representation – discourse analysis – lifestyle magazines

Média pravděpodobně nikdy nepřestanou nabízet prostor cirkulaci mocenských vztahů mezi lidmi – jejich posláním totiž od počátku bylo zprostředkování komunikace aktualizující vzájemné působení sil. Tento text zkoumá úlohu médií v oběhu biomoci – moci nad životem a tělem, o níž píše Michel Foucault:

Během klasického věku došlo k rychlému vývoji rozmanitých disciplín – škol, kolejí, kasáren, dílen; objevily se problémy porodnosti, dlouhověkosti, veřejného zdraví, bydlení, migrace na poli praktické politiky a ekonomických pozorování; nastala exploze rozmanitých a početných technik, které mají zajistit podrobení těla a kontrolu populace. Tímto se otevírá éra „biomoci“.

(Foucault 1999: 162–163)

Pomocí *diskurzivní*¹ analýzy čtyř článků z lifestylových časopisů se zaměřuji na projevy moci nad životem: na směry a cesty, jimiž média produkují a reprodukují *biomoc* v procesu *reprezentace*.

1 Termín *diskurzivní* (mající podle serveru Ústavu pro jazyk český AV ČR <http://prirucka.ujc.cas.cz/> také synonymum *diskurzivní*) pro označení metody používám podle Kateřiny Zábrodské (2009).

Cílem studie je určit konkrétní podoby *biomoci* a popsat některé podoby jejího uplatňování v rámci *reprezentace tělesnosti* prostřednictvím diskurzu lifestylových časopisů. Zároveň se pokusím nabídnout (nutně neúplnou) typologii možných diskurzů tělesnosti ve vybraných mediálních sděleních. Text se také zaměří na otázku, zda mohou média sloužit jako *disciplinační*² nástroje společnosti na poli tělesnosti – tedy zda média, jejich produkce, distribuce a konzumace potenciálně fungují jako jedna z dohlížejících, vychovávajících a trestajících institucí pozdně moderních společností.³

Nejprve navrhnu způsoby, jak optikou teoretických konceptů *biomoci*, *reprezentace* a *tělesnosti* nahlížet na mediální obsahy, a nastíním metodologii výzkumu; podle metodologicky ukotvených principů pak bude postupovat analýza čtyř článků z lifestylových časopisů. Interpretace jednotlivých elementů mediálního diskurzu v ideálním případě povede k porozumění výzkumným otázkám: Jakých podob nabývá biomoc v reprezentaci tělesnosti? Jakých diskurzivních strategií ke svému oběhu využívá? A konečně – slouží média jako disciplinační nástroje společnosti na poli tělesnosti?

1. Biomoc v reprezentaci tělesnosti

Tělo a tělesnost jsou kulturně a diskurzivně produkovány. Individuální tělo se v tištěném diskurzu stává společenským a politickým: jejich mediální reprezentace poskytuje prostor biomoci, která může těla disciplinovat a *normalizovat* ve jménu dobrého pocitu. Biomoc – ze své podstaty všudypřítomnou moc nad životem a tělem – tedy můžeme vnímat jako formu, ne-li základ mediální reprezentace tělesnosti. Otázka však zní, jakých diskurzivních prostředků ke své cirkulaci v lifestylových časopisech využívá, jak se na jejich stránkách projevuje a eventuálně maskuje. Podívejme se nejprve na před-analytické nápady o průnicích základních aspektů biomoci s časopiseckou realitou.

V moderních společnostech je moc všude, ovšem „[...] neznámá to, že vše obklopuje, nýbrž to, že odevšad vychází“ (Foucault 1999: 109). Rozličné instituce včetně mediálních hrají v cirkulaci biomoci zvláštní úlohu – utvářením vědění aktualizují a redistribuují vztahy moci (Deleuze 1996). Mezi mocí a věděním tedy existuje vzájemná podmíněnost a propojení. Ustanovení i působení mocenských diskurzů je kromě vědění závislé na produkci a oběhu pravdivostních diskurzů (Foucault hovoří o trojúhelníku moci, práva a pravdy):

Moc nás nutí k produkování pravdy a my můžeme vykonávat moc jen produkováním pravdy. [...] Musíme říkat pravdu, jsme nuceni, jsme odsouzeni k přiznávání nebo k nalézání pravdy. Moc neustává v tázání, [...] nepřestává pátrat, zaznamenávat; institucionalizuje hledání pravdy, profesionalizuje je, odměňuje je.

(Foucault 2005: 38)

2 Na rozdíl od výrazu *disciplinární*, běžnějšího překladu Foucaultova termínu *disciplinaire*, zde používám výraz *disciplinační* stejně jako například Zábrodská (2009). Slovo *disciplinární* je podle mého názoru příliš zatíženo právním diskurzem a formami institucionalizované moci, takže se zcela nekryje s Foucaultovou konceptualizací *discipline* a moci obecně.

3 Zde se zaměřuji pouze na analýzu potenciálu samotného textu. Zodpovězení otázky, zda mohou být média chápána jako *disciplinační* instituce, by vyžadovalo výzkum všech součástí procesu tvorby významu sdělení i výzkum problematické kategorie behaviorálních účinků mediálních textů.

Média představují dokonalý prostředek moci závislé na pravdě: rubriky založené na svěřování, dopisy do redakce a otázky na experty fungují na bázi produkce intimních pravd a subjektivace sebe sama. Nabádání ke zpovědi a slibování spásy (v podobě zdraví, blahobytu, bezpečí) navíc umožňuje uvažovat v kontextu mediální komunikace o *moci pastýřské*, převzaté z křesťanského diskurzu. Negativní techniky biomoci obecně ustupují těm pozitivním: formování vědění, sledování, pobídkám. V pozitivních technikách disciplinace a normalizace hrají média důležitou roli – pomáhají „obratu dovnitř“ (Zamykalová – Hašková 2006).

Foucault vysvětluje disciplinaci architektonickým modelem *Panoptikonu* (navrženým Jeremym Benthamem koncem 18. století): kruhovou budovou, rozdělenou na klece, s věží uprostřed. Panoptikon ve „vězni“ vyvolává vědomí jeho neustálé viditelnosti, které automaticky umožňuje fungování moci. Model vystihuje dnešní každodenní uplatňování mocenských vztahů; centrální věž se však stala „[...] průhlednou budovou, kde je vykonávání moci kontrolovatelné celou společností“ (Foucault 2000: 290). Disciplinační mechanismy opouštějí instituce a pomocí různých forem komunikace začínají volně cirkulovat společností vyrábějící užitečné jedince.

Zmíněné techniky se uplatňují na živém poli tělesnosti, a to ve dvou směrech. Disciplinační anatomo-politika se soustředí na tělo jako stroj, snaží se o jeho výcvik, zvyšování poslušnosti a produktivity. Regulativní bio-politika populace zase nahlíží na tělo jako na dějiště biologických procesů a usiluje o vliv na plodnost, porodnost, délku života. „Máme co činit s mocí, [...] která se stará obecně o život, přičemž jeden pól se nachází na straně těla a druhý pól na straně populace.“ (Foucault 2005: 226).

Zapojené biomocenské vztahy lze osvětlit bližším pohledem na mediální reprezentaci – produkci tělesnosti. Mocenský charakter reprezentace zohledňuje konstruktivistický přístup, předpokládající konstrukci významu použitím jazyka a systémů reprezentace. S konstruktivistickou teorií pracuje i Stuart Hall (1997): význam podle něj není zakotven ve věcech (lidech, dějích) samých, není „přirozený“, nikdy se konečně neusazuje. Význam reprezentovaného – tedy jednotlivých podob tělesnosti – závisí i na způsobu mediální reprezentace. Proto je reprezentace tělesnosti především sociální činností, (re)produkující významy tělesnosti, formy vědění o těle, a tedy i tělo samé.

Podle Halla (1997) existují dva systémy reprezentace, z nichž se rodí význam: mentální reprezentace a sdílený jazyk. Pro Foucaulta však není systémem reprezentace jazyk, ale diskurz, jenž pomocí jazyka produkuje vědění a stanovuje, kdo má právo produkovat „pravdivá“ tvrzení o realitě, konstruuje objekty vědění a vytváří jejich význam.

Mediální diskurz tedy tělo systematicky vytváří tím, že o něm mluví a že ho přijímá za objekt reprezentace. Zároveň předurčuje možné cesty, jimiž se v jeho rámci může ubírat signifikace tělesnosti, a tím i (re)konstrukce tělesné reality. Analýza, jejíž výstup uvádím níže, zjišťuje, jakými mediálnědiskurzivními prostředky se určité sociálně konstruované verze těla ustávají jako samozřejmé a jak svým statusem nepochybnosti podporují biomocenské vztahy.

Reprezentaci tělesnosti se všemi jejími projevy, „nemocemi“ a abnormalitami zároveň silně ovlivňují západní představy o lidských bytostech, zejména karteziánská dichotomie tělo – duše.⁴ Nancy Scheper-Hughesová a Margaret M. Locková (1987) navrhuji dekonstruovat tyto dosud pevné struktury a konceptualizují trojí tělesnost: individuální, společenskou a politickou. Tato tři nová těla jsou zároveň oddělená i překrývající se a zahrnují tělo jako matérii, psychiku a individuální i společenské prožívání sebe sama.

4 A také například reálné – nereálné, racionální – iracionální.

Tělo individuální – evidentní, samozřejmá úroveň těla a jeho žitá zkušenost – se bezprostředně stává sociálním předmětem. Sociální tělo funguje jako symbol, element komunikace, nástroj reprezentace společnosti, ale zároveň integruje struktury společnosti, v níž se nachází. Industrializované společnosti například srovnávají tělo se strojem, a přispívají tak k novému vyjednávání lidskosti. Tělo politické pak podřizuje a kontroluje tělo individuální; využívá k tomu medicíny, psychiatrie a jiných věd, jež produkují vědění o člověku a moc nad ním, a samozřejmě médií, v nichž se biomocenské vztahy usazují.

Biomoc, reprezentace i trojí tělesnost se setkávají v časopiseckých diskurzích tělesnosti. Konkretizace jejich průniků – určení variací biomoci v reprezentaci tělesnosti – ale zůstává úkolem a nezodpovězenou otázkou, stejně jako diskurzivní strategie oběhu biomoci a příslušné cesty, jimiž se ubírá zobrazování tělesnosti.

2. Metoda výzkumu, soubor textů a výzkumné otázky

Vzhledem k zaměření výzkumu primárně na biomocenské vztahy, zvolila jsem jako metodu diskurzivní analýzu, která dokáže prostřednictvím studia detailů jazykového aktu (textu) vnést na světlo jinak skryté ideologie a mocenské vztahy v diskurzích, jichž jsou tyto texty součástí. Diskurzivní analýza přímo operuje s předpokladem sociálně a kulturně konstruované povahy jazykových komponentů a jejich významů; relevanci metody k teoretickým základům navíc zajišťuje skutečnost, že diskurzivní analýza byla v době svého vzniku inspirována Foucaultovou prací (Zábrodská 2009).

Postup, jež jsem uplatnila, se zakládá na koncepci diskurzivní analýzy Jamese Paula Geeho (2005), která koresponduje s konstruktivistickou teorií mediální reprezentace. Gee rozlišuje *sedm aspektů reality*, simultánně konstruovaných při každém použití jazyka (*seven building tasks*):

1. zvýznamňování (druhy významů a stupně důležitosti, které jsou v textu připisovány věcem);
2. aktivity (aktivity, které jsou použitím jazyka konstruovány a v nichž jsou zapojeny identity přítomné i nepřítomné v textu);
3. identity (identity, které lidé použitím jazyka zapojují do situace a které zároveň ze situace vyplývají);
4. vztahy (vztahy, které do interakce zapojení lidé navzájem uzavírají nebo chtějí vytvářet);
5. politika sociálních atributů (povaha a distribuce sociálních atributů/statků, jež jsou jazykem ustavovány jako přirozené a žádoucí);
6. spojení (spojení/oddělení, souvislost/n souvislost věcí, jejich vzájemná relevance/irelevance);
7. znakové systémy a formy vědění (znakové systémy, formy vědění a přesvědčení, které text privilejuje/znevýhodňuje).

Diskurzivní analytička či analytik si na základě těchto jazykem konstruovaných aspektů reality pokládá následující otázky: Jaké skutečnosti texty činí (bez)významnějšími než jiné? Jaké identity, aktivity, vztahy a souvislosti (re)konstruuje? Které sociální atributy jednotlivce časopisecké články distribuují jako vhodné a správné? Jaké formy vědění a znakové systémy analyzované texty privilegují či znevýhodňují?

Soubor textů určených k diskurzivní analýze byl konstruován vícestupňovým výběrem. V prvním kroku jsem omezila tištěné časopisy vydávané v českém jazyce a na území České republiky pouze na časopisy lifestylové⁵ s měsíční periodicitou. Ve druhém kroku jsem vybrala ty lifestylové měsíčníky, které tematizují tělesnost, tedy ve kterých se vyskytuje zvýšená akcentace tématu tělesnosti a tělesných praxí. Životní styly, jež tyto časopisy reprezentují, se zakládají na pozornosti k (vlastnímu) tělu, na snaze o jeho modifikaci, maskování, obnovování a reprodukci. Lifestylové časopisy tematizující tělesnost jsem rozčlenila do několika skupin podle podobností ve strategii reprezentace těl a následně zvolila vždy jeden titul pro jeden diskurz tak, abych pokryla co nejdiferencovanější diskurzivní strategie zobrazování tělesnosti.

V ročním (2009) rozptylu vybraných časopisů jsem podle stejných principů tematizace tělesnosti vyhledala čtyři články k analýze: „Stát se mámou po pětatřicítce...“ (*Betynka*); „Nemohu se ovládnout“ (*Moje zdraví*); „Fashion S.O.S“ (*Fashion Club*) a „Máme za sebou rok plný změn“ (*Dieta*).⁶ „Ženské“ zaměření uvedených magazínů poukazuje zřejmě na vyšší míru biomocenského obsazení těla ženského než mužského (Solingerová 2005), které spolu s flexibilitou metody vedlo k původně nijak zvlášť zamýšlenému genderovému zabarvení výzkumu.

Při analýze článků jsem použila Geeho koncepci metody (viz výše). Rozbor právě těch analytických kategorií jazykem vytvořeného obrazu reality, jež Gee sleduje – zvýznamňování některých věcí na úkor jiných, vymezení identit, konstrukce vztahů, souvislostí, distribuce sociálních atributů považovaných za „normální“ nebo protežování jistých forem vědění a znakových systémů –, pomohl prozkoumat podobu přítomných biomocenských vztahů, a zodpovědět tak výzkumné otázky: Jakých podob nabývá biomoc jakožto forma reprezentace tělesnosti ve vybraných časopisech? V jakých typech diskurzů tělesnosti biomoc působí, tj. jakých různých diskurzivních strategií využívá? Slouží v těchto případech média jako disciplinační nástroj společnosti na poli tělesnosti?

-
- 5 Lifestylový časopis je definován široce: jako „[...] magazin životního stylu a o určitém životním stylu. [...] Zaměřuje se na konkrétní skupinu lidí, která má podobné zájmy a je u ní potenciální možnost identifikace (např. ženy, mladí lidé, homosexuálové či lesbičky, hudební fanoušci apod.).“ (Osvaldová, Halada 2007: 112). Životní styl přitom chápeme jako „[...] celek, v němž se sjednocuje volba osob, statků a praktických činností“ (Bourdieu 1998: 16), tedy jako soubor preferencí a praxí, který je v případě rozlišování lifestylových časopisů vyjadřován jistým zájmem či sociálním zařazením čtenářek a čtenářů. Podle zaměření na cílovou skupinu, definovanou předpokládanými podobnostmi ve stylu života (genderovou, zájmovou, věkovou), lze rozlišit různé typy lifestylových časopisů, akcentující odlišné konstitutivní prvky životních stylů: hudební, ženské, mužské, sportovní, o zdraví a podobně.
- 6 1. „Stát se mámou po pětatřicítce...“ (*Betynka*) se zabývá výhodami a nevýhodami mateřství po třicátém pátém roce života matky, definovaného porodnickým diskurzem jako „pozdější“. Specifika takového způsobu mateřství (oproti „normálnímu“) jsou zvažovány z hlediska zdraví, výchovy a trhu práce.
2. „Nemohu se ovládnout“ (*Moje zdraví*) se věnuje biomedicínským představám o stavech spojených s blížící se menstruací: o „premenstruačním syndromu“ a „dysforické poruše“. Text nabízí biomedicínské pohledy na jejich vznik, průběh („symptomy“) a řešení.
3. „Fashion S.O.S“ (*Fashion Club*), s podtitulem „Outfity pro široké boky“, definuje vhodný tvar ženského těla, zobrazuje a komentuje šest modifikačních identit („nеспoutané rocková“, „žensky svůdná“ atd.), které mají čtenářkám pomoci opticky se tomuto tvaru přiblížit.
4. „Máme za sebou rok plný změn“ (*Dieta*) představuje poslední díl ročního seriálu, v němž se dvě mladé ženy pokoušely hubnout pod dohledem časopisu, výživového poradce a psychologičky. Poslední díl je věnován bilancování a hodnocení dosažených výsledků.

Následující čtyři podkapitoly představují výstup analýzy⁷ (se zvýrazněnými analytickými kategoriemi), strukturovaný podle identifikovaných klíčových témat biomedicínského obsahu lidského těla.

3. Tělo-laboratoř a naturalizace biomedicíny

Opakujícím se motivem se ukazuje být těsné propojení mediálního a biomedicínského diskurzu: základy analyzovaných článků tvoří kategorie zkonstruované biomedicínou, která – jako **forma vědění** – vybraným mediálním textům kraluje. Zejména texty z *Betyny* a *Mého zdraví* ilustrují samozřejmost, s níž diskurzy autorek/autorů přejímají ostře vytyčené hranice, stavy a definice „racionalizující“ lidské tělo, a proto i naprostou legitimitu lékařského dohledu.

V textu „Stát se mámou po pětatřicítce...“ (*Betynka*) biomedicína představuje dominantní **formu vědění**. Hned úvodní věta určuje náhlý zlom v životě těla: „*Pětatřicet let je hranice, za kterou už gynekologové evidují maminky coby starší rodičky.*“ a ukazuje **aktivity**, které zde mediálně *reprezentovaná* biomedicína rozehrává. Za prvé konstruuje hranice normality a podle nich klasifikuje matky na „starší“ a mladé. „Pozdní“ mateřství, definované matčíným překročením hranice třiceti pěti let, je **zvýznamněno** a postupně obdařováno kladnou a/nebo zápornou hodnotou vzhledem k různým oblastem; hodnota tedy osciluje. Ve vizuální složce článku nenajdeme ani stopy po negativitě pozdějšího rodičovství – v souladu s vizuálně *reprezentační* tabuizací abnormálních forem mateřství (Bettertonová 2002). Na druhou stranu se kvůli šestinásobnému použití slova „riziko“ a výrazů „úskalí“; „strašák“; „problém“; „obtíže“; „zádrhel“; „nevýhoda“; „komplikace“; „handicap“; „nemilé překvapení“ „pozdější“ mateřství ustálí jako praktická i morální nepřistojnost.

Další textuálně konstruované **aktivity** lékařů („*gynekologové evidují*“, „*vpisují do zdravotní dokumentace*“) zakládají, kodifikují a standardizují vědění o žijících subjektech. Tato mediálně *reprezentovaná* subjektivace, umísťování lidských bytostí do vztahů signifikace, je nerozlučně spjata s mocí subjektivující **formy vědění** a jejich zástupců nad subjektivovaným jedincem: umožňuje totiž kontinuální dohled. Autoritu biomedicínské **formy vědění** (stejně jako psychologického vědění) v textu zvyšuje i příslušný **znakový systém**, terminologie: „*Downův syndrom*“; „*hyperaktivita*“, a také intertextualita, zahrnující rozhovory autorky článku s odborníky. Vzhledem ke sledovanému oblastem – zdraví, výchově a pracovnímu trhu – disponují kompetencí radit kromě lékařky (gynekoložky) i psycholožka a personalistka. Je to právě úřední, státní potvrzení ke způsobilosti udílet rady, jež jejich formu vědění ustavuje jako patentovanou a konečnou pravdu.

Znakové systémy a vědění úzce souvisí s přítomnými diskurzy. Titulek znázorňuje vzájemnou souhru (**spojení**) dvou dominantních diskurzů: první část „*Stát se mámou*“ reprezentuje diskurz první, rození potomků, a druhá část „*po pětatřicítce...*“ symbolizuje diskurz biomedicínský, zkonstruovanou hranici, a naznačuje následky jejího nerespektování. Diskurz těla-(ná)stroje reprodukce („*Stát se mámou*“) činí z věku, ve skutečnosti intimní charakteristiky tělesnosti, sociální a politické téma. Tělo musí být spravováno medicinou, aby fungovalo jako dobrý nástroj reprodukce, která je společenským a politickým aktem.

Pokud článek „*Stát se mámou po pětatřicítce...*“ protežuje biomedicínu, text „*Nemohu se ovládnout*“ (*Moje zdraví*) podobnou tendenci eskaluje; zobrazuje tělo jako laboratoř,

7 V tomto výstupu originální analýzy se soustředím pouze na vybrané aspekty, z hlediska biomoci nejrelevantnější. Pro obsáhlejší a strukturovanější podobu viz bakalářskou práci autorky (Kotíšová 2011).

prostor nebezpečných organicky chemických reakcí. V souladu s celkem jasnou konstrukcí patologického charakteru menstruace (viz níže) dominantní diskurz těla-laboratoře samozřejmě počítá se zapojením léků a suplementů do tělesných dějů: „Řadu problémů vyřeší hormonální antikoncepce, [...] která obsahuje progesterin drospirenon.“; „mohou pomoci antidepresiva, která zvýší hladinu serotoninu“.

Tělo se stává primárně dějištěm organicky chemických procesů, hřištěm hormonů a vitamínů, i když – jako u duševního onemocnění – se předpokládá i léčba terapií.

Mediálně *reprezentovaní* lékaři zde rozehrávají podobné **aktivity** jako v případě *Betyanky*: „Pro stanovení diagnózy tedy musí lékař ženu každodenně sledovat.“

Stanovují podmínky zařazení do kategorií, určují hranice (stavů/kategorií) a na základě sledování pak pacientky diagnostikují, tedy klasifikují. Dominantní **formou vědění** je tedy i zde racionální expertní vědění, v tomto případě splývající s biomedicínským věděním, aktualizovaným a podporovaným specifickým **znakovým systémem**. Ten zahrnuje termíny – kouzelná zaklínadla – a odkazy na definice: „bromokriptin“; „serotonin“; „diuretika“; „tzv. premenstruační syndrom (PMS)“; „Definice říkají“; „Odborná literatura [...] uvádí“.

Privilegovanost biomedicínského diskurzu, kombinovaná s krajně biologickým determinismem, je natolik silná i díky rozsáhle intertextuálně zpřítomňované gynekoložce, jež se stává mluvčí nejsilnější **formy vědění** a součástí dominantního hlasu.

Text naopak vylučuje jakékoliv jiné **formy vědění**. Také zmínky o individuálních ženských pocitech se v článku objevují většinou jen jako symptomy PMS, obtěžující ostatní: „je podrážděná [...]. Šéfa by nejraději zardousila [...] a manžela vykázala z bytu.“

Text jednostranným biologickým vysvětlením mezilidských **vztahů**: „premenstruační syndrom úzce souvisí s reakcí mozkových mediátorů [...] na změny hladin hormonů během cyklu“; „Příznaky [...] silné, aby ovlivňovaly běžnou denní činnost a mezilidské vztahy.“ výrazně zasahuje do sociobiologického diskurzu a stává se politickým.

Spojení biomedicínského a lifestylového diskurzu usnadňuje oběh biomoci: naturalizuje **formu vědění** požadující (sebe-)disciplinační praxe, jež představují další společný motiv článků.

4. Panoptikon, normalizace a tělo jako (estetický) stroj

Každý z textů disciplinuje lidské bytosti jiným způsobem a snaží se dovést těla k (zdánlivě) rozdílným cílům; všechny případy ale integrují nějakou formu sebe-disciplinace do podstaty reprezentovaného životního stylu.

Text „Máme za sebou rok plný změn“ (a časopis *Dieta* obecně) výjimečně **zvýznamňuje** proces hubnutí, které se v textu osvobozuje od své původní povahy „pouhé“ tělesné **aktivity** a stává se způsobem života; získává ale i další významy. Z hubnutí se stává tištěná reality show. Text klade důraz na „reálnost“ reprezentace procesu hubnutí dvou mladých žen, které se po celý rok nechávají sledovat, na „skutečnou“ časovost a kontinuitu až permanentnost dohledu: „JAK SE HUBNE/ 12. měsíc reality“.

Hubnutí zde navíc nabývá charakteru soutěže (s druhou soutěžící, ale i se sebou samou): „Pokud bych měl vyhodnotit Báru, uspěla na jedničku“; „Ptáte se na vítězku?“, v níž je veřejností shromážděnou kolem časopisu hodnoceno nejen dosažení vytyčených cílů, ale i schopnost racionalizace a průběhu sebe-disciplinace: „začít se ve všem orientovat, znát složení potravin“; „I cesta je cíl.“

Účelem *disciplinace* je tedy samotné její bytí (a také *normalizace*). Sebe-hodnocení a hodnocení úspěchu/snahy se dokonce stává základem textu, hlavní obsaženou

aktivitou: článek je postaven na citacích jak výživového poradce a psycholožky, tak dvou mladých žen, které se „samy hodnotí“. Manifestují tak zvnitřnění původně vnějších kategorií, požadavků, *disciplinačních* technik a ovládání sebe sama, manifestují *governmentalitu*: „Ze začátku několikrát přišla a říkala: ‚Paní doktorko, vymyslete něco.‘ [...] Poslední měsíce už mě nepotřebovala, uvěřila sama sobě. A to je cesta k trvalé štíhlosti.“

Sledované ženy sice průvodce *disciplinací* nakonec nepotřebují, ale stále potřebují vidět své (numericky vyjádřené) přiblížení se „normě“: „Nikola, 30 let, zhubla: 15 kg“ a zejména diferenci „normálního“ a „nenormálního“ v každodenní praxi. Proto článek prostřednictvím textuálního i výmluvného ikonického zobrazení **identit** Báry a Nikoly „předtím“ a „potom“ odděluje identity nevyrovnaných, problémových a depresivních tlouštíků od zdravých a vyrovnaných „normálních“ figur: „že takhle člověk ztloustne, je hlavně otázkou psychiky“.

Identity osob s „normální“ hmotností text vykresluje jako duševně silnější, schopné řešit problémy. **Spojení** štěstí s normalitou a utrpení s abnormalitou je přímou funkcí *biomoci* (Cadwalladerová 2007).

S touto textuální *normalizací* – jinými slovy **distribucí** normality coby žádoucího **sociálního** atributu – přímo souvisí ještě jedna významná **identita**, jež nabírá většinou abstraktní podobu a spočívá nad ostatními – *Okó*. Oko zde používám jako metaforu pro centrální součást panoptického zařízení – centrální věž, skrývající všechny, kteří mohou vykonávat dohled. Čtenářstvo, autorky časopisu i experti stojí v centrální věži Panoptikonu a sledují dva oddělené objekty, které samy nevidí: „Co se jim povedlo a s čím měly naopak problémy, jste mohli spolu s námi sledovat měsíc co měsíc.“

Poslední díl seriálu, dohlížejíciho na roční hubnutí dvou žen, lze vnímat jako symbolické zboření Panoptikonu, kdy se oba původní objekty informace stávají subjekty komunikace: „V posledním díle samy hodnotí, jak se jim podařilo splnit si to, co si před dvanácti měsíci předsevzaly.“

Vnější nastolování Panoptikonu už není zapotřebí, protože se obě ženy úspěšně přesunuly do centrální pozorovatelny. **Vztah** zodpovědnosti ke všem, kteří mohou pozorovat – včetně sebe samých –, nicméně oběma subjektům zůstává a **spojuje** dva hlavní diskurzy lidského těla:

- a) tělo-stroj: „znát složení potravin, pitný režim“; „jednou za čas překontroluje moji váhu a změny na BodyStatu“;
- b) tělo-estetický objekt: „Respektive se mi tvaruje postava a křivky dostávají ty správné proporce.“

Tělo-stroj vyžaduje poučené spravování, „režim“ a pravidelné kontroly; tělo-estetický objekt se pokouší dostat „správnému“ tvaru. Prolínají se – tělo se stává estetickým strojem. Mělo by se vejít do „normální“ hmotnosti, aby neztratilo schopnost užitečně fungovat: „Dřív jsem měla problém zavázat si tkaničky“, ale také by mělo vypadat dostatečně atraktivně, aby se lépe začlenilo do sociálních a sexuálních vztahů: „když vidím, že už i teď o mne jeví druhé pohlaví zájem, nijak to nehrotím“.

Tělo-estetický stroj implikuje jak **distribuci** normality vnitřní, tak vnější – normalizaci tělesného vzhledu, kterou lze hodnotit pohledem.

Na **distribuci** optické normality jako vhodného **sociálního atributu** – tedy na normalizaci viditelnou navenek – se přímo soustředí článek „Fashion S.O.S“ (*Fashion Club*).

Po záchraně duše (S.O.S. znamená „save our souls“, česky „zachraňte naše duše“) zřejmě volá univerzální **identita** vizuálně pokrivené ženy se **významnými** širokými boky: „*à la přezrálá hruška*“; „*nešťastný nepoměr*“.

Stejně jako v předchozí analýze také zde figuruje **identita** Oka, metafora pro osoby dohlížející z panoptického středu – tentokrát jako důvod snahy o vytváření optických klamů, neboť cílem **aktivity** maskování je zlepšení vlastního veřejného obrazu. Veřejný a společenský charakter odívání ukazují výrazy „*outfit*“; „*in*“; „*odpoutá pozornost*“; „*opticky rozšíří*“, které navíc doslovně zpřítomňují vždy a všude možné vystavení se pohledu.

K optické normalizaci podle článku dopomůže následování rad, udílených kompetentní **formou vědění**, módou. Ta ve snaze o „pomoc“ rozehrává subjektivující **aktivitu**. Za prvé radí (často imperativně) ženám se širokými boky, jak se ošatit: „*Zapomeňte na slimky*“; „*nutně ji kombinujte*“; „*okoukejte pár šikových triků*“; „*správná volba*“.

Nesmlouvavý „*módní diktát*“ přikazuje maskovat, racionálně se snažit ukrýt části těl považované za nedokonalé. Za druhé móda vytváří veřejnou tělesnost a za třetí – jako **forma vědění** – zároveň produkuje vědění o ošacení jako sociálně-individuálním aspektu člověka. Subjektivuje jedince konstrukcí pravidel reprezentace individuálního těla v kontextu veřejnosti a jeho umístěním pod hodnotící a sebe-hodnotící pohled.

Poněkud rozdílně (a bez Panoptikonu) se snaží normalizovat článek „Stát se mámou po pětatřicetce...“. Odlišnost spočívá jednak v zaměření na tělesné praxe (oproti stavům) a jednak ve způsobu přesvědčování o výhodnosti **sociálního atributu** normality. Normalizující **aktivitu** se totiž v textu uskutečňují textuální konstrukcí a rozvíjením komplexního systému odměn a trestů za (ne)respektování naturalizované hranice pětatřiceti let.

Výraznou součást varování před abnormálním „pozdním“ početím (**aktivitu** spoluvytvářející systém odměn a trestů) tvoří typizovaná a stigmatizovaná **identita** dítěte „starší“ matky, které je označeno jako „*vejškrabeček*“ – dítě vytvořené ze zbytkových životodárných substancí. Jedním z vrcholů zobrazení jeho jinakosti je stigmatizace označením „hyperaktivní“ a umístění do psychologické poradny: „*Dalším zádrhelem, o kterém se nemluví, je, že do psychologických poraden chodí podle odbornice procentuálně více hyperaktivních dětí starších matek [...]*“.

Stigmatizace projevu jinakosti je navíc zvýrazněná předesláním, že následuje tabu („*o kterém se nemluví*“). Článek ale nabízí způsoby, jak se vyhnout trestu v podobě jinakosti i její stigmatizace – opět **distribuuje** disciplínu (mezi jinými vhodnými **atributy**). „Starší“ rodičky by měly být „*zodpovědné, disciplinované a informované*“.

Textuální **distribuce atributů** naznačuje, že po kritické věkové hranici je (o to více) třeba následovat biomedicínský diskurz a o svém stavu přemýšlet, plánovat jej a kontrolovat sebe sama, neboť lidský život je společenským a ekonomickým fenoménem. Význam individuálního, společenského a politicko-ekonomického aspektu lidského těla dokládá nejlépe tvrzení, že mateřský „*život nepatří pouze jim [ženám]*“.

Ukázky ze všech tří zmiňovaných článků ilustrují různé formy mediálně reprezentované normalizace a sebe-disciplinace: úpravu hmotnosti v případě *Diety*, optické vyvažování ve *Fashion Clubu* a následování věkové „normy“ mateřství v *Betynce*. V případě posledního analyzovaného článku, „Nemohu se ovládnout“ z *Mého zdraví*, se požadavek sebe-disciplinace projevuje zejména tlakem na produkci pravdy, jež tvoří podstatu dalšího významného tématu, vyplynuvšího z analýzy – zpovědi a moci pastýřské.

5. Pastýři, ovečky a intimní zpověď

Článek „Nemohu se ovládnout“ říká jasně, jak sebe-disciplinaci vylepšit: „*Jak se tedy mají ženy postižené PMS zachovat? Rozhodně o něm hovořit se svým gynekologem.*“; „*otevřeně mluvit i se svými blízkými*“.

Text jako správný **sociální atribut distribuuje** i poslušnost lékařské autoritě v podobě sdílení intimity. Vyžaduje **aktivity** produkující pravdu: zpověď v ordinaci, ale i neinstitucionalizované přiznávání se. Za účelem veridické text **identity** žen s PMS zapojuje do intimního a v některých vyjádřeních také genderovaného **vztahu** lékaře (kterým je podle jazyka článku vždy muž-vysvoboditel) a *jeho* pacientky (žena uvězněná ve spárech premenstruačního syndromu): „*syndromu dosud lékaři své pacientky zbavit nedokážou*“.

Text zcela jistě reprezentuje jejich **vztah** hierarchicky; jsou to totiž právě (jazykem konstruovaní) lékaři, kteří v rámci svých **aktivit** umísťují pacientky do kategorií, vštěpují jim sebe-disciplinaci, přikazují jim hovořit pravdu o svém těle. Zároveň však disponují pravdou nadřazenou: „*Přijde-li však žena do ordinace s tím, že má premenstruační syndrom, gynekolog s ní nemusí hned souhlasit.*“

Vzhledem k vzájemnému postavení **forem vědění**, spojených s reprezentovanými **identitami** lékařů a pacientek, nepřekvapí uplatňování moci pastýřské, nejobecnější ze zobrazených lékařských **aktivit**. Gynekolog pečuje o ženino individuální reprodukční zdraví (a tím i o celou populaci) a musí „*ženu každodenně sledovat*“, aby ji mohl spasit.

Podobný *pastýřský vztah* konstruuje mezi **identitami** odborníků a svěřenkyň text „*Máme za sebou rok plný změn*“. Výživový poradce a psycholožka (pastýři) vykonávají typické pastýřské **aktivity**. Radí, kontrolují a hodnotí: „*Petr Havlíček mi dal návod, jak správně jíst, [...] jednou za čas překontroluje moji váhu*“.

Pastýři dále pečují o jednotlivce i o celé stádo: „*Znám krizové i radostné chvíle tisíců [...] a vím, že je zažily i tyto dívky.*“, nabízejí spásu v podobě štihlosti a ke svému jednání potřebují produkci pravdy. Silně zvýznamněné hubnutí se tak stává (kromě zmíněné soutěžní reality show) odměnou za pravdu. Obě akterky se během roku svěřují pastýřům, kteří si jejich pravdivost pochvalují: „*Na celém projektu si nejvíce vážím pravdivosti.*“, ale musí být také pravdivé samy k sobě: „*říct si sám sobě pravdu*“.

Pokud se subjekt odevzdá pravdě, „*štíhlá postava bude odměnou*“; „*ztráta šesti kilů příjemným bonusem*“.

Důsledkem pravdivosti – žádoucího **sociálního atributu** – je tedy štihlá postava, která uspokojuje a těší **identitu** Oka (viz výše: metafora pro centrální součást Panoptikonu). **Vztah** zodpovědnosti k Oku a cíl dostát jeho požadavkům však maskuje psychologický diskurz, jenž tvrdí, že jde jednoduše o dobrý pocit, izolovaný od okolních vlivů.

Naopak „*Fashion S.O.S*“ otevřeně přiznává důležitost panoptického dohledu a neskrývá úsilí vykouzlit za použití textilu „*dokonalý tvar*“ lidských těl pro veřejnost. Snaha o tělesnou souměrnost a pozitivní hodnocení je důvodem vyhledání módní pomoci při optické modifikaci těla (nejdůležitější **aktivitě** článku), kterou ženě nabízí vhodně zvolené oblečení: „*Fashion S.O.S*“; „*Když na boky neplatí diety ani cvičení, pomůže vhodný střih.*“; „*Důvěřujete černé šatovce*“; „*Faldíky ukryty.*“

Veřejný aspekt tělesnosti tak maskuje rezistenci lidského těla vůči skutečné sebe-disciplinaci, nedostatky lidské vůle nebo nefunkčnost sebe-disciplíny jako prostředku úpravy těl. Zajímavý je v této souvislosti smysl **zvýznamněné** zkratky S.O.S. (viz výše), který poukazuje na téměř sakrální funkci oblečení a nabízí srovnání s – rovněž původně křesťanskou – (po)mocí pastýřskou. Veřejná tělesnost přibližuje reálné individuální tělo sociálně uznávanému korektnímu tvaru, a tím také pomáhá jedincově duši zbavit se úzkosti.

6. Hrátky s genderem

Dostávám se k poslednímu z nejvýznamnějších mechanismů uplatňování biomoci, jež se v analyzovaných textech opakují: k jednotlivým modifikacím mediální reprodukce genderových nerovností.

Posledně zmiňovaný článek, „Fashion S.O.S“, kromě poskytování pomoci v přiblížení se politicky korektnímu tvaru těla také tento tvar (a zároveň nešťastný tvar) ženského těla definuje: „*docílíte dokonalého tvaru přesýpacích hodin*“; „*nešťastný nepoměr mezi vosím pasem a širší pánví*“.

Vhodný ženský tělesný vzhled, textem silně **zvýznamněný**, se tedy vyznačuje jistým poměrem velikostí částí těla. Popisem uspokojivé vizuální podoby ženy článek **distribuuje atributy** ženského genderu, jenž je jednak hloubkově somatizován reálným, fyzickým tělem: „*boky jsou symbolem plodnosti a muži to dobře vědí*“ a jednak zdůrazňován určitým oblečením: „*tunika s velkým výstřihem a svůdnost zaručena!*“.

Genderová identita tedy sídlí hluboko ve fyziognomii těla i v jeho textilním pokrytí. O politické funkci těla a oděvu píše i Pierre Bourdieu v *Nadvládě mužů*, kde ukazuje političnost konkrétních kusů výhradně ženského oblečení:

Žena – jako kdyby mírou ženství byla schopnost „udělat se maličkou“ [...] zůstává uzavřena v jakési *neviditelné ohradě* [...]. Tuto dalo by se říci *vykázanost* žen prakticky zajišťuje už sám jejich oděv, který [...] nejen tělo zakrývá, ale zároveň je neustále vede k pořádku (sukně plní funkci zcela analogickou kněžské sutaně), aniž je třeba něco výslovně předepisovat nebo zakazovat [...]: buďto je totiž nutí pohybovat se určitým způsobem – jako třeba vysoké podpatky, nebo kabelka, jež neustále zaměstnává ruce, nebo, a to hlavně, sukně, jež brání v nejrůznějších činnostech nebo od nich odrazuje.

(Bourdieu 2000: 29; zvýraznění původní)

Tělo se tedy nošením jistých šatů stává „atraktivním“, protože genderově socializovaným. Hodnocení adekvátně genderovaného těla spočívá na mužské součásti **identity** Oka (viz výše): „*svůdnost zaručena!*“.

(Stejně s mužským pohledem zachází i text z *Diety*.) Módní **forma vědění**, diskurz nacházející tělesné koreláty v diskurzu těla-estetického objektu a těla-místa reprodukce genderových nerovností, je tedy politická, neboť činí tělo prostorem usazování genderové hierarchie.

Ne všechny analyzované texty ale reprodukují genderové nerovnosti odkazem na správný ženský vzhled. Zcela odlišnou roli v ideologické rekonstrukci hraje ženské tělo v článku „Nemohu se ovládnout“. Text vyvíjí významnou, téměř politickou **aktivitu**: patologizuje jistou součást ženství (a tedy i schopnost rodit děti?). Ačkoliv takové tvrzení vypadá odvázně, některé úryvky, zejména „*blížící se menstruace, tzv. premenstruační syndrom*“, ale i používání výrazů jako „*symptomy*“; „*diagnóza*“; „*postižené ženy*“ usvědčují mediálně reprezentované lékařské vědění ze **spojování** ženské biologické danosti se „syndromem“, respektive ze ztotožňování určité fáze menstruačního cyklu s PMS (viz také Lorberová 2005). Zvýznamněná menstruace se (prostřednictvím s ní spojovaných stavů – PMS a „*dysforické poruchy*“) v textu stává individuální chorobou, důvodem partnerských hádek i výpovědí ze zaměstnání: „*A tak vinou dysforické poruchy ztrácí jinak báječná žena jistou půdu pod nohama, často přichází rozvod i problémy v zaměstnání.*“

Negativní nahlížení menstruace dokazují i výrazy s ní **spojované**: „stav utrpení“; „pravidelná mizérie“; „měsíc co měsíc se opakující katastrofy“; „choroby“.

Jazyk zde navíc další podstatnou **aktivitou** – naturalizací PMS – propůjčuje tomuto syndromu status přirozené („věřte nebo nevěřte“) a odjakživa existující nemoci, nezávislé na lékařském vědění, a dokonce vědě odolávající: „Tímto stavem, jehož mechanismy se vědcům ani po více než třiceti letech intenzivního zkoumání nepodařilo úplně rozlousknout.“

Nastolené tajemno a odolnost nemoci účinně maskují její zkonstruovanou povahu.

Identita ženy „postižené“ PMS je reprezentována rozloženě; také fotografie doplňující text článku zobrazují zlomené/vystrašené osoby. Předpokládá se existence temné stránky (jako u psychóz), kterou je třeba překonávat: „za několik dní jsou zase usměvavými pohodářkami“.

Z ženy se tak nevyhnutelně stává osoba periodicky ovládaná autonomní **identitou** premenstruačního démona, silou pramenící v jejím ženství: „Premenstruační syndrom ženu na pár dní změní.“

Uvedené **aktivity** – psychiatrizace menstruačních projevů, naturalizace vytvořeného „syndromu“ a reprezentace rozpojeného ženského Já (nacházející historický korelát v hysterizaci žen devatenáctého století) – vnáší do textu politické tělo. Vyhocení biologického determinismu a jeho rozšíření do sociálních oblastí zpřítomňuje sociobiologický diskurz, jenž reprodukuje biologicky založenou ideologii včetně „mýtu menstruace“ coby nečisté a neblahé skutečnosti.

Oba zmíněné příklady genderují lidská těla pozitivně: formují vědění o situaci nebo o žádoucí podobě situace. Článek „Stát se mámou po pětatřicetce...“ naopak reprodukuje genderové role mlčením. Poskytuje zanedbatelný prostor rodičovské **aktivitě** mužů a ponechává jim pouze roli biologických a genetických spolutvůrců, donorů. **Identita** muže-trubce tak reprodukuje představu tělesné „přirozenosti“ ženské péče a nepočítá se zapojením otce (čímž omezuje rodičovství ženy i muže). **Vztah** ženy a muže zde neexistuje; nahrazuje jej hierarchický **vztah identit** rodičky a lékaře, potvrzující výše diskutovanou textuální dominanci biomedicínské **formy vědění**.

Uvedené způsoby aktualizace lidského těla jako místa reprodukce genderových nerovností mají společného jmenovatele: socializaci a zejména politizaci individuálního těla. Jeho zapojení do biomocenských vztahů se realizuje genderovou socializací, stejně jako zvnitřněním obrazu „normality“ a disciplinačních technik.

7. Závěr

V textu jsem se pokoušela identifikovat a popsat možné způsoby a mechanismy, jakými se v rámci mediální reprezentace tělesnosti uplatňuje biomoc. Cílem bylo také definovat některé diskurzivní strategie zobrazování tělesnosti (diskurzy těla), v nichž biomoc cirkuluje.

Hlavní zjištění výzkumu ukazují několik podob biomoci – tedy způsobů jejího uplatňování – v rámci mediální reprezentace tělesnosti. Biomoc se ve významné míře projevuje napojením mediálního diskurzu na diskurz biomedicínský. Jejich aliance (až prolínání) funguje jako sofistikovaná báze pro cirkulaci biomoci, protože funguje „na přání“ recipientů. Biomedicína, produkující vitální subjekt, konstruuje jeho kategorie, dohlíží na prevenci i potírání tělesných abnormalit, nahlíží do nejhlubší intimity těla. Mediální diskurz ji nekriticky následuje a naturalizací kategorií vynalezených biomedicínou obhájuje samozřejmost a „přirozenost“ podrobení se dohledu nad naším tělem.

Proč však lidé vyhledávají a přijímají mediální obsahy stavící je otevřeně do role spíše podřízeného subjektu (a někdy objektu)? Foucault hovoří o rozšiřující se mocenské kolonizaci těla a sexuality, Paul Rabinow a Nicholas Rose (2006) zase tvrdí, že vznikají

nové způsoby individualizace subjektu spojené s životem, zdravím a tělesnou spokojeností. Ivan Illich (1976) v této souvislosti mluví o *sociální iatrogenézi*: přílišné medikalizaci, vytvářející chorobnou společnost. Podle Christophera Lasche (1979) současná terapeutická citlivost a náhled na život pouze posilují obecnější kulturní tendenci jednotlivců neustále se sledovat, hledat známky nemoci či stárnutí, prohlížet si vlastní atraktivitu a ujišťovat se, zda se jejich život ubírá tou „správnou“, předepsanou cestou. Terapeutická ideologie, která normativně určuje psychosociální a tělesný vývoj a podporuje nekonečné sebe-zkoumání, tvoří součást narcistické společnosti. Může tedy vysvětlení ochoty a pohotovosti k subjektivaci sebe sama spočívat v narcistické povaze západní kultury a jejích členů, v nebývalém rozšíření hypochondrie, strachu ze stáří a smrti? Potenciální souvislost biomoci, narcismu a mediální subjektivace, možnost nahlížet na narcismus jako na krajní důsledek či rafinovanou techniku biomoci, by vyžadovala další zkoumání.

Kromě zjištěného prolnutí mediálního a biomedicínského diskurzu je pro mediální oběh biomoci zásadní distribuce disciplinačních technik. Některé texty reprezentují disciplinační techniky biomoci téměř v čisté formě. Například projekt *Diety*, v němž dvě mladé ženy hubnou celý rok pod dohledem časopisu a expertů, připomíná model Panoptikonu: dva oddělení jedinci jsou kontinuálně sledováni a hodnoceni sociální skupinou vytvořenou kolem časopisu *Dieta* (a také celou společností) z centrální průhledné věže, do níž sami nevidí. Klíčovým momentem v technice biomoci je v tomto případě transformace disciplinace na sebe-disciplinaci, pro níž se Panoptikon stává vnitřní konstrukcí. Podobné techniky, přestože v méně metaforicky trefné formě, se ukazují i v ostatních článcích. Zároveň se všechny texty snaží dostat tělo a tělesné praxe mezi hranice normality. „Normální“, které Foucault považuje za princip donucování, se v článcích stává vytouženým stavem.

Biomoc se usazuje v několika opakujících se diskurzích tělesnosti. Diskurz těla-laboratoře, svázaný s akcentací biomedicínské formy vědění, proměňuje lidské tělo v bojiště organicky chemických meta-látek s čarovnými názvy, v mikrosvět diagnóz, vzorců a reakcí. Snaží se o separaci tělesných substancí a jejich organizaci do kategorií; usiluje o redukci chaosu a temnoty, kterou by pro nás lidské tělo znamenalo, pokud bychom neracionalizovali jeho složení – respektive nepovolali lékařskou misi, která vytváří kvazi jasnost (pro sebe) a zdánlivě kontrolovatelné tajemství (pro laiky).

Podobně bohatě zastoupený diskurz těla-stroje je úzce svázan s disciplinačními technikami, požaduje jejich zvnitřnění, vedoucí k optimalizaci a normalizaci tělesné konstrukce. Tělo se stává strojem i ozubeným kolečkem většího stroje, nutným k jeho fungování; tento mechanicismus koresponduje s tělesně-duševním dualismem.

Rovněž frekventovaný diskurz těla-předmětu intimní zpovědi považuje tělo za modifikovatelné pouze za předpokladu pravdivosti k sobě samému a k pastýřům-expertům. Schopnost produkovat pravdu je obzvlášť kladně hodnoceným atributem jednotlivce a zároveň mocným mechanismem konstrukce subjektu: umísťuje lidskou bytost do sítě mocenských vztahů, podřizuje ji a nechává ji vládnout sobě samé.

Všechny články navíc tak či onak reprezentují tělo jako místo reprodukce genderových nerovností, činí z něj exhibici ženského genderu, obnovují jeho role a postavení.

Analyzované příklady jasně ukazují, že média představují potenciálně silný disciplinační aparát společnosti, pokud jde o intimní úroveň lidského těla. V disciplinačním bloku kapacity, komunikace a moci fungují média jako prostředník mocenských potenciálů a subjektů. Disponují schopností selektivně distribuovat obsahy a formy vědění, které subjektivují lidské bytosti, snaží se disciplinačními technikami normalizovat jejich těla a neustále (re)konstituují myšlenkové struktury, umožňující sledovat a hodnotit sebe sama. Proto je

podle mého názoru důležité dekonstruovat dílčí části běžného mediálního diskurzu, jako je reprezentace tělesné „přirozenosti“, a vyzývat tak pohodlná a příliš jednoduchá vysvětlení sociální reality, odkazující na biologickou podstatu rozmanitých lidských těl.

Bc. Johana Kotišová (1989) je studentkou magisterského oboru mediální studia a žurnalistika na Katedře mediálních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních studií MU v Brně. Na téže fakultě vystudovala mediální studia a sociální antropologii. Zajímá se o dílo Michela Foucaulta, o úlohu médií v mocenských vztazích a o sociální a politické aspekty lidského těla. Text představuje upravenou a zkrácenou verzi bakalářské práce *Biomoc jako forma mediální reprezentace tělesnosti: diskurzivní analýza vybraných volnočasových časopisů*, obhájené na KMSŽ v červnu 2011.

Literatura

- Bettertonová, Rosemary. 2002. "Prima Gravida: Reconfiguring the Maternal Body in Visual Representation." Pp. 255–270 in *Feminist Theory* 2002, r. 3, č. 3. www.sagepub.com (13. 10. 2010).
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Cadwalladerová, Jessica. 2007. "Suffering Difference: Normalisation and Power." Pp. 375–394 in *Social Semiotics* 2007, r. 17, č. 3. www.sagepub.com (13. 10. 2010).
- Deleuze, Gilles. 1996. *Foucault*. Praha: Herrmann a synové.
- Foucault, Michel. 1999. *Dějiny sexuality I: Vůle k vědě*. Praha: Herrmann a synové.
- Foucault, Michel. 1994. *Diskurs, autor, genealogie*. Praha: Svoboda.
- Foucault, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin.
- Foucault, Michel. 2005. *Je třeba bránit společnost: Kurs na Collège de France 1975–1976*. Praha: Filosofía.
- Gee, James Paul. 2005. *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London, New York: Routledge.
- Hall, Stuart. 1997. *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Hašková, Hana – Zamykalová, Lenka. 2006. „Mít děti – co je to za normu? Čí je to norma?“ 130 odst. in *Biograf* 2006, r. 13, č. 40–41. www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v4001 (10. 1. 2011).
- Illich, Ivan. 1976. *Medical Nemesis: The Expropriation of Health*. New York: Pantheon Books.
- Kotíšová, Johana. 2011. *Biomoc jako forma mediální reprezentace tělesnosti: Diskurzivní analýza vybraných volnočasových časopisů*. Dostupné z http://is.muni.cz/th/333181/fss_b/?jazyk=en;info.
- Lasch, Christopher. 1979. "The Narcistic Personality of Our Time." Pp. 31–51 in *The Culture of Narcisism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York, London: W. W. Norton.
- Lorberová, Judith. 2005. „Věřit znamená vidět: Biologie jako ideologie.“ Pp. 91–113 in *Sociální studia* 2005, r. 2, č. 2.
- Osvaldová, Barbora – Halada, Jan et al. 2007. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Libri.
- Rabinow, Paul – Rose, Nikolas. 2006. "Biopower Today." Pp. 195–217 in *BioSocieties* 2006, r. 1, č. 2. <http://www2.lse.ac.uk/BIOS/research/brainSelfSociety/pdf/Biopower-today-2006.pdf> (10. 1. 2011).
- Scheper-Hughesová, Nancy – Locková, Margaret M. 1987. "The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology." Pp. 6–41 in *Medical Anthropology Quarterly* 1987, r. 1, č. 1.
- Solingerová, Rickie. 2005. *Pregnancy and Power: A Short History of Reproductive Politics in America*. New York: New York University Press.
- Zábrodská, Kateřina. 2009. *Variace na gender: Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia.